

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח

חזקיהו והמודל המשיחי - מהתנ"ך ועד תשע"ח

נבואת ישעיהו על מלך המשיח

(א) וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגִּזְעֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשִׁי וַיִּנְצֹר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה:
(ב) וַנְּחֶה עָלָיו רוּחַ ה' וְרוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה
רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה
רוּחַ דַּעַת וַיֵּרָאֵת ה':
(ג) וְהִרְיָחוּ בְיָרְאֵת ה'

ולא למראה עיניו ישפוט
ולא למשמע אזניו יוכיח

כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים
מכסים:

(ז) והיה ביום ההוא

שרש ישי אשר עמד לגס עמים אליו גוים
ידרשו והיתה מנחתו כבוד

(יא) והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו
לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור
וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער
ומחמת ומאיי הים:

(יב) ונשא גס לגוים ואסף נדחי ישראל
ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ:

(יג) וסרה קנאת אפרים וצררי יהודה יכרתו
אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצר
את אפרים:

(טז) והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר
מאשור כאשר היתה לישראל ביום עלתו
מארץ מצרים: (ישעיהו יא)

דמותו של חזקיהו בספר דה"י

(ה) ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל
על המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק
את המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ומגנים:
(ו) ויתן שרי מלחמות על העם ויקבצם אליו
אל רחוב שער העיר וידבר על לבבם לאמר:
(ז) חזקו ואמצו אל תיראו ואל תחתו מפני
מלך אשור ומלפני כל ההמון אשר עמו כי
עמנו רב מעמו: (ח) עמו זרוע בשר ועמנו ה'
אלהינו לעזרנו ולהלחם מלחמתנו ויסמכו
העם על דברי יחזקיהו מלך יהודה: (דה"ב לב,
ה-ח)

(כב) וידבר יחזקיהו על לב כל הלויים
המשכילים שכל טוב לה' (דה"ב ל כ"ב)

ויעש כזאת יחזקיהו בכל יהודה ויעש הטוב
והישר והאמת לפני ה' אלהיו: ובכל מעשה
אשר החל בעבודת בית האלהים ובתורה
ובמצוה לדרש לאלהיו בכל לבבו עשה
והצליח: (דה"ב לא כ - כ"א)

(כג) ורבים מביאים מנחה לה' לירושלם
ומגדנות ליחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל
הגוים מאחרי כן: (דה"ב לב, כ"ב - כ"ג)

(ו) וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושרו בכל
ישראל ויהודה וכמצות המלך לאמר בני
ישראל שובו אל ה' אלהי אברהם יצחק
וישראל וישב אל הפליטה הנשארת לכם מכף
מלכי אשור (דה"ב ל, ו - ט)

וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה וגם
אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית ה'
בירושלם לעשות פסח לה' אלהי ישראל:
(דה"ב ל, א)

וישמחו כל קהל יהודה והלויים וכל
הקהל הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ
ישראל והיושבים ביהודה: ותהי שמחה גדולה
בירושלם כי מימי שלמה בן דויד מלך ישראל
לא כזאת בירושלם: (דה"ב ל, כ"ה - כ"ו)

(כב) וישע ה' את יחזקיהו ואת ישבי ירושלם
מיד סנחריב מלך אשור ומיד כל וינהלם
מסביב: (דה"ב לב, כ"ב)

1. יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים

נאום רבשקה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רַב־שָׁקָה אֲמָרוּ נָא אֶל חֲזַקְיָהוּ כֹה
אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אֲשׁוּר מֶה הַבְּטָחוֹן הַזֶּה
אֲשֶׁר בְּטַחְתָּ: אֲמַרְתָּ אֲךָ דָּבַר שְׁפִתַיִם עֲצָה
וַיְגַבְרָה לְמַלְחָמָה עִתָּה עַל מִי בְטַחְתָּ כִּי מֵרַדְתָּ
בִּי: עִתָּה הִנֵּה בְטַחְתָּ לָךְ עַל מִשְׁעַנְתֵּי הַקֶּנֶה
הַרְצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ עָלָיו
וְבָא בְכַפּוֹ וַיִּקְבֶּה כֵּן פָּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְכָל
הַבְּטָחִים עָלָיו: הֵהָצֵל הַצִּילוֹ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ
אֶת אֲרָצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אֲשׁוּר: אֵינָה אֱלֹהֵי חַמַּת
וְאֲרָפָד אֵינָה אֱלֹהֵי סַפְרוֹיִם הִנֵּעַ וְעִנָּה כִּי הַצִּילוֹ
אֶת שְׁמֵרוֹן מִיָּד: מִי בְכָל אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר
הַצִּילוֹ אֶת אֲרָצָם מִיָּד כִּי יַצִּיל ה' אֶת יְרוּשָׁלַם
מִיָּד: (מל"ב יח, ט"ט – כ"א; ל"ג – ל"ה).

נאום יוספוס

היש ארץ בעולם, אשר נמלטה משבת
הרומאים [...] בכל מקום עבר המזל אליהם
והאלהים שם חליפות לממשלות העמים
עוזר עתה לשליטי איטליה. [...] ואתם
אומרים להתחזק ולעמוד בפני הרומאים
ובמה תשימו מבטחכם? [...] ותבקשו ישועה
להשיגנה. כי לא יזכרו לכם הרומאים את
מעשיכם הראשונים, אם לא תקשו את
לבבכם עד הקץ [...]. כל עוד יש לאל-ידכם.
(תולדות מלחמת היהודים, ה, ט, ד)

2. האלהים עשה את כל התשועות האלה לאבותינו, כאשר לא בטחו בזרועם ובחרבם והפקידו בידו את גורלם! וכאשר משך אחריו סנחריב את כל המונות ארץ אסיה וחנה על העיר הזאת, הבידי אדם נשברה זרועו? הטרם השליכו את הנשק מידיהם ופרשו אותן בתפלה ומלאך-האלהים השמיד את כל החיל הזה, אשר לא ימנה בלילה אחד? וממחרת השכים מלך אשור ומצא מאה ושמונים וחמשה אלף פגרים וברח עם הנשארים אל ארצו, אף כי לא לקחו העברים חרב בידם ולא רדפו אחריו [...] ואם גם אנשים ישרים אתם ובידים נקיות אתם מחלים את פני אלהים, **כבר ידי מלכנו** בעת התפללו [אל האלהים] לעזרהו מיד מלך אשור [...] (שם, שם).

חזקיהו כמודל להרבצת תורה ולהפצתה

3. אמר לו רבי עקיבה, רבי, חביבים יסורים, אמר להם רבי אליעזר לתלמידיו סמכוני ישב לו רבי אליעזר אמר לו אמור עקיבה אמר לו הרי הוא אומר (דה"ב לג 1) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו, וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם, ואומר (משלי כה 1) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה. וכי עלת על לב שחזקיהו למד תורה לכל ישראל ולמנשה בנו לא למד תורה, אלא כל תלמוד שלמדו וכל עמל שעמל בו לא הועיל לו אלא יסורים שנאמר (דה"ב לג 1 - 13) ... וכהצר לו חלה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישיבהו לירושלם למלכותו, הא חביבים יסורים (ספרי דברים ואתחנן לב פינקלשטיין עמ' 58)

4. שהתלמידים קרויים בנים, וכן אתה מוצא בחזקיהו מלך יהודה שלמד כל התורה לישראל וקראם בנים שנאמר (דה"ב כט י"א) **בְּנֵי אֶתָּה** (בדה"י: עתָה) **אֶל תִּשְׁלֹו** (ספרי דברים ואתחנן לד פינקלשטיין עמ' 61)

5. והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שמן (יש' י כ"ז), אמר רבי יצחק נפחא: חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו, בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאיין בהלכות טומאה וטהרה [...] (בבלי סנהדרין צד ע"ב).

6. א"ר אבא בר כהנא אמר חזקיהו תורה שאני עוסק בה מכפרת על השירה (שהש"ר ד).

7. נכבדות מדובר בך. זהו חזקיהו, שנאמר ואשר עשה את הבריכה ואת התעלה ויבא את המים העירה (מל"ב כ 20), הוא חזקיהו סתם מי גיחון, ואומר ויבא את המים העירה, שהוא סודן, ואינו מדבר אלא בדברי תורה שנמשלו כמים, שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה 1), ואומר לכו לחמו בלחמי (משלי ט 5), מה היה עושה חזקיה, כד הוי חמי סודן טב, מייתי ליה לקרתא, תנייה טב מייתי ליה לקרתא, הדא הוא דכתיב גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו (משלי כה א) (מדרש תהלים פז, ג עמ' 378).

ימי עיון בתנ"ך תשע"ח

מיתון היבטים מיליטנטיים בתיאור הנהגת צבא חזקיהו

8. תנו רבנן: ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו. על שלשה הודו לו: גז ספר רפואות - והודו לו, כתת נחש הנחשת - והודו לו, גירר עצמות אביו על מטה של חבלים - והודו לו. ועל שלשה לא הודו לו: סתם מי גיחון - ולא הודו לו, קצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור - ולא הודו לו, עבר ניסן בניסן - ולא הודו לו (בבלי ברכות י ע"ב)
9. אשר קצירו, זה סנחריב. רעב יאכל, זה חזקיהו. ואל מצינים יקחהו, לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה, ויתפלל חזקיהו המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא על זאת (דה"ב לב 20). ושאר צמים חילם, מי דחק ממונו של סנחריב, חזקיהו וכל המצומתין עמו (ויק"ר כח, ד עמ' תרנח).
10. למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי: מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח, וזה סתום? ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך - לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך - תעשהו משיח? לכך נסתתם (בבלי סנהדרין צד ע"א).

פולמוס משיחי יהודי נוצרי במסורות העוסקות בדמותו של חזקיהו

11. כתיב בימים ההם חלה חזקיהו למות וגו' ויבא אליו ישעיהו... ויאמר אליו כה אמר ה' צו לבינתך] כי מת אתה ולא תחיה (מל"ב יט 1) כי מת אתה בעולם הזה ולא תהיה לעתיד לבוא אמר ליה: ולמה? אמר ליה: דלא בעית מיקמה לך בנין. אמר ליה: למה לא בעית מיקמה לך בנין? אמר ליה: חמית דאנא מקים בר רשיע בגין כן לא בעית מיקמה בנין. אמר ליה: סב ברתי דילמא מיני ומינך הוא מוקים בר נש טב, אף על גב לא קם אלא בר נש ביש, הדא היא דכתיב: וכלי כליו רעים (יש' לב 7) אמר ליה: לא לך אנא שמע איני קופץ אלא למה שאמר לי זקיני שאמר לי אם ראית חלומות קשים או חזיונות קשים קפוץ לשלשה דברים ואת ניצול ואילו הן לתפילה ולצדקה ולתשובה... (יר' סנהדרין י:ב כח ע"ב - ע"ג)
12. ורבנין אמרין נתן עיניו בקירות לבו שנאמר מעי מעי אוחילה קירות ליבי הומה לי לבי לא אחריש אמ' לפניו רבון העולמים חזרתי על מאתים וארבעים ושמונה איברים שנתתה בי ולא מצאתי שהכעסתי אותך באחד מהן על אחת כמה וכמה תינתן לי נפשי (יר' שם, שם).

חזקיהו וגאולת ישראל בהגותו של הראי"ה קוק

13. חז"ל דרשו (סנהדרין צד) אהא דכתיב (ישעי' כד) "מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק" - גנאי הוא לחזקיהו וסיעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו וגו', שהכונה: חזקיהו היה צדיק גמור ועיקר מחשבתו רק בענין תורה ועבודת השם, ואדרבה ישוב הארץ ירד בימיו בשביל שקידתו בתורה, והקדוש-ברוך-הוא היה מצליחם למעלה מדרך הטבע, כמו שכתוב (ישעי' ז) "והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתני צאן", (ושם) "כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף, לשמיר ולשית יהיה", אבל רצון השם היה, שאף-על-פי שזהו בודאי דרך מקודש, ואשרי האיש אשר בתורת ד' חפצו באופן כזה עד שישליך עסקי הארץ אחרי גוו, אבל ישוב ארץ ישראל היא בעצמה דבר קדוש ונשגב, והצלחת ישראל בארץ ישראל גורמת טובה גדולה לכל העולם, להכיר לכל באי עולם גדולתו ית' והשגחתו, שידבקו הכל בעבודתו. וזאת היא תכלית ביאת המשיח לומר שלום לרחוקים ולקרוב הכל תחת כנפי השכינה, על ידי שיתבררו אותם שתקנו ענין בחירתם עד שיהיו ראויים לקבל ברכת ד'. וזהו ענין "מכנף הארץ", שעם שטבע הארץ להיות מושבה בשפל, מכל מקום ארץ ישראל על ידי קדושתה פרח לעילא ומוסיפה כח בגבורה שלמעלה על ידי ברכתה. והנה חזקיהו כיון שראה שעיקר הנס היה לתועלת כבוד עם ד' ועשרם, כי מצד הצלת הנפשות היה די שיתן הקדוש ברוך הוא בלבב סנחריב לעזוב את ארץ-ישראל, או שלא יבוא כלל (עי' שם) אלא שאז לא היה להם כל הכבוד הזה וגם לא מצאה ידם שלל העם הרב ההוא, ועניני עולם הזה לא היו חשובים כל כך לחזקיהו להתעורר לומר עליהם שירה, שחשב שהם מעיקים לעניני עולם הבא והקדושה האמתית; אבל מעלת משיח היא, שכל עניני עולם הזה יעלה אותם להשתמש בקדושה, על כן דבר זה גרם שלא נעשה חזקיהו משיח (חבש פאר, פרק טז).

משיחותו של חזקיהו בתורת חב"ד

14. קובץ משיח וגאולה ב - הרב שלום דובער לוי

בספר ישעיהו מצויות נבואות רבות על מלך המשיח, ובאופן כללי יש לחלק את הנבואות לשניים, אלו שעד נבואת "נחמו נחמו עמי" (ישעיהו מ) ואלו שמשם ואילך. לפני נחמו הוא תולה את כל הנחמה ביחיד שיבוא: ויצא חוטר מגזע ישי וגו' ונחה עליו רוח ה' גו' והכה ארץ בשבט פיו וגו'... כי ילד יולד לנו, בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא פלא יועץ גו' על כסא דוד ועל ממלכתו גו' וכדומה.

אבל מנחמו ואילך הננו רואים איך שתולה את הנחמה לא על היחיד, המשיח, אלא על כל האומה היהודית: "נחמו נחמו עמי גו' פנו דרך ה' ישרו בערבה מסילה לאלוקינו גו' על הר גבוה עלי לך, מבשרת ציון, הרימו בכח קולך וגו' ואתה ישראל עבדי גו' אשר החזקתיך מקצות הארץ".

ומבואר ע"ז בילקוט שמעוני (ישע' מ): "נחמו נחמו עמי, מה כתיב למעלה מן הענין, כי יהי שלום ואמת בימי, א"ל הקב"ה, צרכך בקשת, נחמו נחמו עמי ואין אתם צריכים לתפלתו של חזקיהו, כי אני מנחם אתכם מן הגלות".

כלומר, שהמדרש אומר, שאע"פ שכתחלה "בקש הקב"ה לעשות את חזקיהו משיח" (לשון הגמ' בסוגיא שם), מ"מ בגלל שאמר (חזקיהו): "יהיה שלום ואמת בימי" – השתנה המצב, לא רק שינוי אישי, מיהו האדם שיהי המשיח; שבמקום חזקיהו יהי אחר, אלא בעיקר שינוי בעצם הדבר: שלא תהא גאולתינו תלויה באיש אחד יהי מי שיהי, כזה שהוא מיוחד בכל הדורות ובכל הזמנים; אלא שהנחמה תלויה באומה כולה, ולה בלבד ובעצמה הקב"ה קורא אליה: נחמו נחמו עמי וגו'.

והיינו שער לאותה תקופה הסיבה לגאולה היתה לגמרי מצד 'למעלה'. הקב"ה היה ממנה מלך והוא ה' הגורם העיקרי לגאולה ואין להאומה שום השתתפות בבחירתו: אך מתחזקתו ואילך עיקר הגורם לביאת משיח הוא "מעשינו ועבודתינו" ובגלל העם הקב"ה מביא משיח.

וזהו שאמר הלל: "אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו" שהכוונה כאמור, שאין המשיח המניע היחיד לנחמת ישראל; אלא להיפוך, עם ישראל עצמו הוא הסיבה לגאולה, כי הענין שהגאולה תלויה ביחיד "כבר אכלוהו בימי חזקיהו", והנחמה תלויה בעיקר בנו בעצמינו.

וזהו שפירש רש"י בדברים קצרים: "אין משיח לישראל אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו". "לברו" מצד אהבתו לעם ישראל ולא כמו שהי' לפני כן שהעיקר היה מצד משיח.

ואעפ"כ חולק עליו רב יוסף ודוחה את דברי רבי הלל ("לאפוקי"), כי סוף סוף אי אפשר להפריד בין הדביקים ואין מלך בלי עם וכן הרי כדי להביא לימות המשיח זקוקים למלך המשיח שהוא משיח בן דוד "ופוק חוי מה עמא דבר" שמנער ועד זקן הכל דנים בדמותו של המשיח מגזע דוד וכמו שאמר הנביא זכריה, שכבר חי בבית שני, "הנני מלכך יבא לך צדיק ונושע עני ורוכב על החמור".

והגמרא ממשיכה, לאחר שהיא חולקת על דעתו של רבי הלל, "מה שמר" של משיח? ומביאה ש"כל אחד היה דורש אחר שמר", וצ"ע מה דאו חכמים אלו שיהיה כל אחד דורש לטובת עצמו?

אבל כלל גדול השמיעו חכמים הללו, שנפקא מינה גם לנו גם עכשיו להלכה ולמעשה, וזו היא דוגמא לכל אחד מאתנו: כשם שהתורה, למרות שהיא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, הרי היא חלוקה לספרים לפרשיות לסדרים לפסוקים לתיבות ולאותיות, ואם חסירה בתורה אות אחת כל הספר תורה פסול, כך הוא גם במשיח המלך הגדול, אשר כל אחד ואחד חלק ממנו; כל יהודי הוא "פרשה" ממנו, או לפחות "תיבה" או "אות" ממנו. לפיכך חייב כל אחד מישראל לדעת שכשהוא עושה להבאת המשיח משלים הוא את ענינו של המשיח.

וזהו גם מה שאמרו: אל יאמרו דבי רבי שילה שינון שמו, כלומר שאל יסמכו בזה על מלאכתם של אחרים אלא כל אחד יראה את המשיח בדמותו ובצלמו הוא. ואם יתמהמה עדיין בדרכו אז אל יתלו דבי ר' שילה את האשם בדבי רבי ינאי, וכן להיפוך, אלא כל אחד מהם יאמר בי האשם, וע"י שישלים את עבודתו ע"ז יזרו את הגאולה.

הערות התמימים ואנ"ש – ת"ת כפר חב"ד

רק במיולו שליוחותו ולא נגע לו שום דבר אחר מבלעדי זה. והנה, בברכות יא, איתא דאמר לו ישעי' מת אתה ולא תחי' ומבארת הגמ' דהיינו מת בעוה"ז ולא תחי' בעוה"ב. וא"ל חזקיהו לישעיהו מאי כולי האי, א"ל משום דלא עסקת בפר"ד. וא"ל משום דחזאי לי ברוה"ק דנפקי מינאי בנין דלא מעלין, א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך, ומאי דמפקדת איבעי לך למעבד וכו'. והיינו דחזקיהו עירב כביכול שקולים בבואו לקיים ציווי ה', וע"ז אמר לו ישעיהו מאי דאפקדת אתה צריך לעשות בלי שום חשבונות והתבוננות וכו' – התמסרות מוחלטת לשליחותך.

והנה שלימות ענין זה דהתמסרות מוחלטת לציווי ה' מבלי לחשוב כלל על עצמו ואפ"ל על רוחניות עצמו מציוו כנ"ל בריב"ז, וע"כ אפ"ל בדרך אפשר שתיקונו המושלם דחזקיהו בא ע"י ריב"ז ולכן יש ללותו וכו'.